

**World financial crisis: reasons and possible IC solutions in the case of
Tajikistan**

Abdurahim Ismoilov, Lutfullo Saidmurodov
Institute of Entrepreneurship and Service, Dushanbe, Tajikistan

Abstract: Present article discusses reasons of the world financial crisis, its outcomes, analysis of the economists' about this issue and IC based approach to overcome it.

Effects of the financial crisis to small open economy of Tajikistan are discussed, and the lessons of the crisis for national economy are presented. Authors believe that the diversification of the structure of the national economy and foreign economic relations is essential to reduce negative external shocks, second, ensure extensive development of the real sector of economy to alleviate dependence from "financial bubble".

Keywords: World financial crisis, IC approach, Tajikistan, Economy

БЎҶРОНИ МОЛИЯВИИ ЉАҶОЊІ, САБАБҶО ВА БАЉЗЕ РОҶҶОИ БАРТАРАФ
КАРДАНИ ОҚИБАТҶОИ ОН ДАР ТОЉИКИСТОН

А.А. Исмоилов (н.и.и., дотсент, Душанбе, Тољикистон),

Л.Ҷ. Саидмуродов (д.и.и., профессор, Душанбе, Тољикистон)

БўҶрони молиявии муосири љаҶоЊі аксарияти мамлакатҶоро пай дар пай фаро гирифта, аллакай муаммоҶои љидди дар сектори бонкі ба миён овард, кўрби асўрҶои миллиро паст карда, бекорио оммаві гардонид, ки дар натиља камшавии музди кор ва пастшавии Ҷальми истеҶсолоти саноаті мушоҶида мешавад.

Аксарияти мамлакатҶо аллакай барномаҶои зиддибўҶронио бо назардошти сатҶи таҶсири он ба иқтисодиёти мамлакат қабул карданд.

Бори аввал оид ба таҶсири ин бўҶрон ба иқтисодиёти Тољикистон Президенти љумҶури Эмомалі РаҶмон Ҷангоми сафари худ ба Катар расман кайд кард. Вай чор самтро људо намуд, ки аз рўи онҶо таҶсири бўҶрони молиявии љаҶоЊі ба мамлакатҶои иқтисодиёташон рўбаинкишоф, аз љумла ЙумҶурии Тољикистон, ба назар мерасад:

- кам шудани Ҷальми сармоягузориҶои хусусии ватані ва хориљі;
- паст гаштани сурҶати рушди иқтисоді;
- кам шудани даромади шахсони воќеї ва Ҷуќуќі;
- кам шудани Ҷальми даромадҶо аз содирот дар натиљаи паст шудани нархи љаҶоЊі ба ашїи хом то 50%.

Бинобар ин дар назди олимон, сиёсатмадорон ва экспертҶо вазифаи бағоят муҶим – муайян кардани методологияи бўҶрони муосири молияві, ба мақсади дуруст таҶия ва пешбині кардани чораҶо оид ба бартараф кардани он ва кам кардани таҶсири омилҶои манфі ба рушди иқтисоді ва иљтимоии мамлакатҶо истодааст.

Имрўз дар бораи бўҶрони иқтисодии љаҶоЊі мулоҶизаҶои хеле зиёд арзи вуљуд доранд, вале Ҷар гоҶ ки сухан дар бораи муайян кардани сабабҶо, пешгўї кардани маљрои он, ва алалхусус, натиљаҶои он меравад, фикру мулоҶизаҶо гуногун мебошанд.

Имрўз яќин ва воќеият ин аст, ки бўҶрон дар ИМА сар шуд. Барои он ки дар муайян кардани сабабҶои бўҶрони муосири молиявии љаҶоЊі ба хатогі роҶ надиҶем, бояд ба эќтибор гирифт, ки дар иқтисодиёти мутараќќии бозорі сармоя бештар на дар шакли пулі, балки дар шакли дороиҶо (активҶо) вуљуд дорад. Арзиши ин дороиҶо бошад аз рўи талаботи бозор бобати харид кардани он, ё ки таќозои ниҶої, яҶне дар асоси таќозои давлат ва истеҶмолкунандағони хусусі муайян карда мешавад.

Конунияти асосии бозор аз он иборат аст, ки афзоиши тақозои ниёӣ, яъне тақозо аз ӯниби истеъмолкунандагон ва секторҳои давлатӣ на́ма вақт аз афзоиши сармоя на́мчун дороии истеҳсоли кафо менад ва агар чораҳои пешгирикунандаи (превентивии) хислати макроектисодӣ дошта қабул карда на́шаванд, ин сармоя бо сабаби пастравии самаранокии он беқурб мегардад. Дар ин ҳолат иқтисодиёт аз чунин сармояи бесамар, ё ки ба таври дигар сармояи изофагӣ, на́ракати халос шуданро мекунад, ки ин ҳолат ифодаи бўҳрон мебошад.

Налли ин муаммо на́ма вақт бо роҳи азнавтасимкунии дороиҳо ё ки «сӯзонидани» сармояи изофагӣ бо истифодаи се усули зерин имконпазир мегардад:

а) бўҳронҳои барзиёдистеҳсолкунӣ;

б) содироти сармоя ба хориҷи мамлакат;

в) дар на́лми умумии сармоя таълилан зиёд кардани ҳиссаи дороиҳои молиявӣ, яъне афзоиши намудҳои гуногуни қоғазҳои киматнок.

Маъз усули охири сабаби бўҳрони муосири молиявиро ташкил мекунад, чунки ҳиссаи сектори молиявӣ дар на́лми умумии Ҷойдаи корпоратсияҳои амрикоӣ дар арафаи бўҳрони молиявӣ, яъне дар охири соли 2007-ум зиёда аз 50%-ро ташкил карда буд.

Чи тавре ки таърибаи воқеии иқтисодии ИМА дар даҳсолаи охир нишон дод, сабаби асосии бўҳрони муосири молиявӣ хеле зиёд шудани ҳиссаи дороиҳои молиявӣ дар на́лми умумии сармояи ИМА мебошад. Ба маънои дигар, ҳиссаи Ҷойдаи ширкатҳои амрикоӣ на аз ҳисоби истеҳсолоти воқеӣ, балки аз ҳисоби даромад аз гузаронидани амалиётҳо дар бозорҳои молиявӣ хеле зиёд гардид ва барои ташкил ёфтани бо ном «нубобчаи молиявӣ» овард, ки дар ниҳояти кор он кафид. Чи тавре тадқиқотҳои олимони муосир нишон доданд, ин «нубобчаи молиявӣ» мувофиқи баъзе нишондодҳо наздик 20-30% иқтисодиёти Амрикоро ташкил мекард ва аз ҳисоби зиёд кардани эмиссияи пул дастгирӣ меёфт.

Оқибати ин ба он овард, ки дар тӯли якчанд даҳсолаҳои охир иқтисодиёти Амрико дар шароити тақозои доимо баланд арзи вуҷуд кард, ки дар асоси эмиссияи барзиёди пул дастгирӣ меёфт. Чунин вазъият ба он овард, ки ин тақозои аз будаи зиёди пули бояд барои худ сектори иқтисодиётро дарёфт мекард, ки он дар доираи гардиши даврагии байнисоҳавӣ аз захираҳои на́кикӣ таъмин нагардида буд. Дар соли 2001-ум ҳисобукитоби иқтисодиёти Амрико гузаронида шуд ва чунин сектор «дарёфт» гардид – онро имрӯз сектори иқтисодиёти «нав» меноманд ва ба он соҳаҳои ба иқтисодиёти иттилоотӣ марбутбуда ва инчунин тилорати яклухт ва чаканаро дохил мекунанд, ки онҳо умуман наздик 25% иқтисодиёти ИМА-ро аз рӯи захираҳои пулии истеъмолкардашаванда дарбар мегаранд. Таълилно нишон доданд, ки ин сектори «иқтисодиёти нав» дар сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ 25% ва дар ММД наздик 20%-ро фаро гирифта, ба иқтисодиёт на́магӣ 15% бармегардонид.

Ин мисол ифодагари он аст, ки қисми зиёди иқтисодиёти муосири ИМА аз ӯисоби ӯавасмандгардонии ӯайрииқтисодии эмисионӣ вуӯуд дошта метавонад.

Аз соли 1987 то оӯози бӯӯрон дар иқтисодиёти Амрико меӯери пасандоз аз 11% то ба сифр паст шудааст. Чи тавре ки аз назарияи макроиқтисодӣ маӯлум аст, маӯз пасандозӯои хусусӣ ва миллӣ бояд манбаи сармоагузориӯои ӯакиқиро ташкил диҳанд, ӯол он ки дар иқтисодиёти Амрико ин дар 25 соли охир ба назар нарасидааст. Ин вазӯият ногузир бояд ба он меовард, ки иқтисодиёт фақат аз ӯисоби зиёд кардани қарзгирӣ инкишоф ёфта метавонист. Таносуби қарз ба даромад дар иқтисодиёти Амрико дар 16 соли охир аз 81% то ба 132% зиёд шудааст. Мувофиқи ӯисоби як қатор иқтисоддонони хориҷӣ, дар давраи саршавии бӯӯрони молиявӣ, сурӯати афзоиши фишори қарзӣ ба иқтисодиёти ИМА аз сурӯати рушди иқтисодиёт ба таври устувор дар пеш қарор гирифта буд ва мувофиқан чунин «маблағӯудонамоии» эмисионӣ ба иқтисодиёт барои дастгирии ӯаракати устувори он тақрибан 200-250 млрд. долларро дар як моӯ ташкил мекард. Имрӯз қарзи умумии давлатии ИМА (бе назардошти вомбаргӯои хазинавӣ) наздик 5,8 трлн. доллари ИМА, ё ки 40,8 фоизро аз ММД мамлакат ва дар охири соли фискали(булави)-и 2009-2010 аз рӯи ӯисоби баӯзе таӯлилгарон 9,0 трлн. доллари ИМА ва ё 62% ММД-ро ташкил мекунад.

Ҷамин тавр хулоса қардан мумкин аст, ки ӯавасмандгардонии тақозои ниӯои дар ИМА аз рӯи механизми қарзӣ таӯмин қарда мешуд, ки он ба зиёд гардидани маӯмӯи қарзи иқтисодиёти Амрико ба зиёда аз се маротиба дар 15 соли охир оварда расонид. Ин боиси он гардид, ки нишондиҳандаӯои ӯиссаи иқтисодиёти молиявӣ ва мувофиқан «ӯубобчаӯои молиявӣ» ва номутаносибии сохторӣ якбора то ба он миқёс зиёд гардиданд, ки иқтисодиёт аллақай ин борро наметавонист бардошт намояд.

Илми иқтисодӣ ду роӯи асосии пешбурди мубориза бо чунин бӯӯронӯоро пешниӯод намуудааст – неолибералӣ ва кейнсгарӣ.

Роӯи яқум пешбинӣ мекунад, ки барои барқарор қардани системаи молиявӣ ва ислоӯ қардани ӯубобчаӯои молиявӣ бояд низоми була мустанкам қарда шуда, сиёсати қам қардани бори қарзгирӣ, қам қардани арзаи ликвиднокӣ ва баланд бардоштани меӯери фоиз гузаронида шавад.

Роӯи дуюм бар хилофи роӯи яқум аст ва ба сиёсати ба таври васеӯ бо маблағӯои қарзӣ таӯмин қардани сектори истеъмолӣ ва иқтисодиёти воқеӣ ба мақсадӯои афзун қардани сатӯи боварӣ ба бонкӯо асос ёфтааст. Ин роӯ истифода қардани сиёсати пулӯои арзон ва меӯери пасти фоизро, ӯатто новобаста аз ба вуӯуд омадани қасри буӯет пешбинӣ мекунад. ӯояи асосии роӯи дуюм аз он иборат аст, ки дар шароити бӯӯрон нигоӯ доштани робитаӯои иқтисодӣ ва сатӯи истеъмоли лӯйдошта нисбат ба қасри була муӯимтар мебошад.

Таӯлили чорабиниӯои муосир оид ба баргараф қардани бӯӯрон нишон медиҳад, ки оқибатӯои бӯӯрони начандон пештар дар Осиё ба миён омадаро ба эӯтибор

гирифта, дар тальрибаи Ӵакиќи ин ду роӴ дар якљояѓи метавонанд мавриди истифода ќарор дода шуда, якдигарро пурра гардонанд, яъне дар марњалаи аввали бЃърон дар шароити ба вуљуд омадани «њубобчањои молияви» меъери фоиз баланд карда шуда, дастрасии ќарзњо кам карда мешаванд ва дар марњалаи дуоми бЃърон, ваќте ки бЃърони ќарзи ба миён меояд, бонкњои маркази сиёсати меъери пасти фоизро истифода мекунанд.

Дар Ѵама Ѵолат сиёсати пешгирикунандаи (превентивии) макроиктисоди, ки имрЃз дар Ѵамаи мамлакатњо дар мубориза бо оќибатњои бЃърон бартарї дорад, зиёд кардани дањолати давлатро барои таъмин намудани бозоргирии иловагии молњо ба маќсади роњ надодан барои аз байн рафтани робитањои барќароргаштаи иќтисоди ва бекории зиёд пешбинї мекунад.

Муайян намудани дар кадом сектори иќтисодиёти ИМА аввалин шуда ба миён омадани бЃърон хеле муњим аст. Сабаби бевоситаи бЃърони умумии молияви ва бонќи дар ИМА ин бЃърони ќарздињии ипотеќи дар соли 2007, яъне ќарздињии ипотеќи ба шахсони даромади камдошта ва ќобилияти сусти ќарзбаргардонидошта мебошад.

БЃърон дар бозори амволи ѳайриманќули Калифорния ва Флорида дар ибтидои соли 2007-ум сар зада, дар тЃли як сол тамоми бозори молиявии ИМА-ро фаро гирифт ва онро ба зиёда аз 25% фурЃ резонид.

Сабаби асосии табдил ёфтани бЃърони молиявии ИМА ба Ѵањонї ин раванди суръатгирифтаистодаи Ѵањонї – раванди Ѵањонишавии молияви мебошад. Ѵањонишавии молияви дар шароити муосир ќувваи асосии Ѵаракатдињандаи инкишофи иќтисодиёти Ѵањонї мебошад, ки бо Ѵараёни баланди инкишоф ва зиёдшавии Ѵаљми бозорњои асњори, депозитњои бонќи дар асњори хорилї, маблаѓњои аз бозори байналмилалии молияви Ѵалб кардашуда ва инчунин Ѵиссаи захирањои хорилї дар инкишофи иљтимої-иќтисодии мамлакатњои Ѵудогона тавсиф меёбад.

ИмрЃз аллаќай оид ба як ќатор оќибатњои умумии бЃърони молиявии Ѵањонї сухан гуфтан мумкин аст.

Пеш аз Ѵама, онњо дар суи шудани суръати рушди иќтисоди дар мамлакатњои бузурги Ѵањон зоњир гардиданд. Дар ибтидои соли 2009 истењсолоти саноати дар Британияи Кабир 1,7% дар як моњ ва дар Германия иќтисодиёти мамлакат 2,0% дар се моњ кам шудааст. Мувофиќи пешгЃињо дар соли 2009, инчунин рушди ММД Хитой низ то ба 6,3% суи мегардад. Дар ин вазъият рушди ММД-и Ѵањонї дар соли 2009 дар сатњи 1,3% пешгЃї карда шудааст, ки нишондињандаи минимали аз соли 1982 то ба имрЃз ба шумор меравад.

Дуоми, оќибатњои бЃърони молиявии Ѵањонї ба куллан аз нав дида баромадани наќши муассисањои Бреттон-Вудс (ХБА ва Бонќи Ѵањонї) дар инкишофи Ѵањонї ва ташаккулёбии архитектураи нави глобалии асњорию молиявии Ѵањон оварда мерасонад.

Сеюм, хеле камшавии ньалми сармоягузорино ьам дар мамлакатнои мутараќќи ва ьам рўбатараќќи ба миён меояд.

Чорум, бўњрони молиявии ьянони ба зиёд шудани камбизоати, хусусан дар мамлакатнои рўбатараќќи, мусоидат мекунад.

Панљум, мувофиќи пешгўинои ССМ, агар чорањои маќсаднок оид ба њифзи гурўњои камбизоати ањоли ќабул карда нашаванд, дар аксарияти мамлакатнои рўбатараќќи бўњрони иќтисодии ьянони метавонад ба бўњрони гуманитарї табдил ёбад.

Имрўз аксарияти тањлилгарон дар ьянон дар ин аќидаанд, ки бе ќабул кардани чорањои фаври дар сатњи милли ва ьянони, бўњрони чойдоштаи молияви метавонад ба ретсессияи (таназзули) њиддии иќтисоди сабзида расад.

Мисол, дар Британияи Кабир барои нигоњ доштани ликвиднокии кўтоњмуддати бонќо 400 млрд. фунт стерлинг њудо карда шуд, дар Германия бошад, 100 млрд. евро ба фонди устуворгардони равон карда шуда, 400 млн. евро барои кафолати ќарзнои бонќи пешбини карда шуданд. Дар Фаронса 40 млрд. евро барои сармоягузори сектори бонќи ва 320 млрд. евро барои кафолати ќарзнои бонќи, дар ИМА 700 млрд. доллар барои татбиќи «Барнома оид ба сабукгардони дороинои проблемави» ва 825 млрд. доллар ба маќсади амалигардони «Барномаи амрикоии барќарорнамои ва бозтамвил» њудо карда шуданд. Бонќи марказии Аврупо сиёсати пастанамоии мењери бозтамвил, Федератсияи Россия бошад 325 млрд. долларро дар намуди ќарзи **мартаботи** ба бонќои тилорати њудо кард.

Чорањои зиддибўњронї инчунин дар сатњи созмоннои байналмилалї низ ќабул карда шуданд. Мисол, дар форуми мамлакатнои бузурги ьянон оиди устувори молияви ќарор дар бораи таќвият бахшидани назорати дурандешона аз болои њаракати сармоя, ликвиднокї ва таваќаллияти мудирият ќабул шуда буд. Дар вохўрии сарони Иттифоќи Аврупо оид ба масъалаи бўњрони молияви 12 октябри соли 2008 ќарор оид ба додани кафолат аз рўи ќарзнои нави бонќи, оид ба васеќунии тартиботи додани гарав аз тарафи Бонќи марказии Аврупо ќабул карда шуданд. Гурўњи G-20 принципнои умумии гузаронидани ислоњотро дар бозори молияви тањия карда, мамлакатнои ьянонро барои таќвият бахшидани њамкорї даъват намуд. Хазинаи байналмилалии асвор ба васеќ кардани барномаи ќарздињии мамлакатнои ба муносибатнои бозори гузаштаистодаро оғоз кард, Бонќи ьянони бошад бо пешнињод нисбати аз тарафи мамлакатнои мутараќќи равон кардани 0,7% маблаѓнои аз тарафи онњо пешбинишуда ба татбиќи чорањо оид ба њавасмандгардони иќтисодиёт ба «Фонди дастгирии гурўњи озордидаи ањоли»-и аз бўњрони иќтисоди зарардида баромад кард. Созмони ьянонии тилорат фаъолияти худро оид ба анљом расонидани раванди гуфтушуниди Доха ва кам кардани монеањои тилорати дар тилорати байналхалќи таќвият бахшида истодааст.

Форуми ӯанони иқтисодӣ маърузаи калонҷалмо дар мавзӯи «Дурнамои низоми молиявии ӯанонӣ» ба таъ расонид, ки дар он чор варианти эътимолии инкишоф ёфтани ӯодисаҳои баъдибӯрони ва тағйир ёфтани вазъияти иқтисодиёти ӯанонӣ дар давраҳои то соли 2020-ум нишон дода шудааст. Ин вариантҳо аз ӯолатҳои пессимистӣ то оптимистиро фаро мегирад.

Асоси варианти яқум сиёсати маъдудиятпарастӣ (људоипарастӣ) мебошад, ки мувофиқи он мамлакатҳо танҳо манфиатҳои хусусии худро бо пешбурди сиёсати протекционистӣ дунболғирӣ мекунад. Варианти дуюм ба миён овардани сиёсати «минтақавишавии молиявӣ»-ро пешбинӣ карда, ба миён омадани ӯолатҳои дар назар дорад, ки мувофиқи он низоми иқтисодии ӯанонӣ ба се гурӯҳи нисбатан мустақили иқтисодӣ ва молиявӣ бо роғбарии ИМА, Иттифоқи Аврупо ва Хитой тақсим мешаванд. Варианти сеюм ташкил кардани идораи нави танзимкуандаи фавқулмиллиро дар системаи ӯанонӣ аз рӯи намунаи пештараи «ғарбӣ» пешбинӣ мекунад, ки вай метавонад бавуљудомадани бӯрони нави молиявиро барангезонад. Ниҳоят, варианти чорум пешбурди сиёсати бисёртарафаи мувозинро пешбинӣ менамояд, ки асоси онро дарки дурусти ӯолати зерин, яъне ӯамкориҳои баробарҷуқи байналхалқиро дар назар дорад, ки ин имконияти яғонаи ба таври сазовор ӯал кардани муаммоҳои бӯрони молиявии ӯанонӣ мебошад.

Қадам сабақҳои барои иқтисодиёти хурди қушоди Љумӯурии Тољикистон, яъне иқтисодиёти вобастагии сустдошта бо бозори молиявии ӯанонӣ, мо аз бӯрони молиявии ӯанонӣ гирифта метавонем?

Ба ақидаи мо онҳо аз ду намуд иборатанд.

Яқум, зарур аст, ки дар ъумӯури потенциалӣ (иқтидори) кадрӣ таљилғари иқтисодӣ тақвият дода шавад, ки вай имконоти дар мамлакат гузаронидани сиёсати пешғирикуанда(превентивӣ)-и макроиқтисодиро таъмин менамояд ва дуюм, ба таври объективӣ бояд ба вазъи сектори воқеии иқтисодиёт баҳо дод.

Љадвали 1

Нишондиҳандаҳои иқтисодии хориҷии иқтисодиёти қушоди
Љумӯурии Тољикистон (млн.долл.) аз ниғои айнияти макроиқтисодӣ $Im=Ex$
(воридот ба содирот баробар аст)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ғардиши савдои хориҷӣ	1457,4	1678,0	2106,2	2238,8	3124,4	4015,3	4675,9
Содироти молҳо	736,9	797,2	914,9	908,7	1399,0	1468,1	1863,7
Воридоти молҳо	720,5	880,8	1191,3	1330,1	1725,4	2547,2	3269,8
Баланси савдо	16,4	-83,6	-276,4	-421,4	-326,4	-1079,1	-1863,7

Агар ба раќамњои љадвали 1 эътибор дињем, он гоњ ќайд кардан љоиз аст, ки дар иќтисодиёти кушоди Љумњурии Тољикистон сатњи пўшондани воридот бо содирот хеле тафовути калон дорад. Сохтори диверсификациянашудаи содирот вобастагии **баланди даромадњоро аз содирот** дар иќтисодиёти мо аз вазњи таќозои бозорї дар бозорњои мамлакатњои хориљи дур нишон медињад. Сохтори диверсификациянашудаи воридот баръакс, вобастагии баланди **харољотро барои воридот** дар иќтисодиёти мо аз вазњи арзани бозорї дар бозорњои мамлакатњои хориљи наздик нишон медињад. Њам дар њолатњои яќум ва њам дуюм, иќтисодиёти мо таъсири бўњрони муосири молиявии љањониро њис мекунад, чунки вай таъсири худро ба шарикони содиротї ва воридоти мо расонидааст.

Љадвали 2

Робитаи мутаќобилаи макроиќтисодї дар иќтисодиёти кушоди Љумњурии Тољикистон (млн.долл.)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ММД	1221,8	1554,8	2073,2	2315,5	2809,7	3715,0
Содироти соф	6,1	-95,7	-277,5	-370,3	-134,8	-833,6
Харољоти дохилї	1215,7	1650,5	2350,7	2685,8	2944,5	4548,6

Раќамњои љадвали 2 нишон медињад, ки дар соли 2007, яъне дар арафаи бўњрони молиявии љањонї, касри пасандозњои миллї дар мамлаќати мо маблаѓи 833,6 млн.долларро ташкил кардааст. Аз нигоњи мувозинати макроиќтисодї ин нишон медињад, ки ба њамин њаљми маблаѓ, њам амалиёти воридотї аз амалиёти содиротї (бо дарназардошти воридот ва содироти молњо ва хизматрасонињо) ва њам харољоти дохилї аз маљмуи мањсулоти дохилии (ММД) мамлаќат зиёд буд.

Дар шароити љойдошта, ки захираи тиллову асъории мамлаќат се маротиба аз ин маблаѓ кам аст, чунин каср дар иќтисодиёти кушоди љумњуриї «њатман» аз њисоби сармоягузорињои хориљї бояд бартараф карда шавад. Чи тавре ки маљмуоти оморї нишон медињад, дар соли 2008-ум ба мамлаќат ворид шудани сармоягузорињои мустаќими хориљї дар њаљми зиёда аз 3 млрд. сомонї бори дигар ин хулосаро тасдиќ менамояд. Вале, мо бояд дарк намоем, ки дар шароити бўњрони молиявии љањонї сармоягузорињои хориљии иќтисодиёт кам мешавад.

Аммо, чи тавре ки таърихи иќтисодиёти љањонї нишон медињад, мамлаќатњои иќтисодиёти хурди кушоддоштаи аз бозори молиявии љањонї бисёр вобастагї надошта, метавонанд аз њисоби гуё ки «новобастагии молияви» ба бартариятњои муайян дар бозори хориљї соњиб шаванд. Аз чунин имконият имрўз фавран бо ташкил кардани заминањои институтсионали ва молияви, бояд барои фаљолгардонии фаљолияти соњибкорињои дохилї дар мамлаќат истифода кард. Бинобар ин дар ќатори чорабинињои

зиёди Њукумат, амали асоси дар ин самт, ки ба ақидаи мо, асоси иқтисодӣ, сиёсӣ ва илмӣ дорад ва бо ташаббуси Президенти Љумњурии Тоҷикистон, мўнтарам Эмомали Раҳмон пешбинӣ шудааст, пеш аз ӯнама барқарор кардани мувозинати макроиқтисодӣ дар мамлакат мебошад. Ин дар иродаи устуворонаи (қатъии) сиёсии Президент ифода ёфтааст, ки ба дастгирии чорабиниё оид ба ташкил кардани иқлими мувофиқи сармоягузори дар мамлакат, барои ӯалб кардани сармояҳои ӯам хориҷӣ ва ӯам ватанӣ ба сектори воқеии иқтисодиёт нигаронида шудааст. Қобили қайд аст, ки ин амал бо чорабиниҳои хислати монетари(пулӣ)-дошта вобаста набуда, ӯамчун унсури сиёсати макроиқтисодии пешгирикунанда(превентивӣ)-и ба ӯоннокгардонии сектори воқеии иқтисодиёт нигаронидашуда баромад мекунад. Маъз сектори воқеии иқтисодиёти мамлакати мо метавонад «бурди» муайяно аз паст шудани нарх ба молӣ ва ашёи хоми карбогидридӣ дар бозорҳои хориҷӣ, дар шароити бӯғрони молиявии муосир, соғиб шавад.

Дар марӯалаи муосири инкишоф се нуқтаи асосиро ӯудо кардан мумкин аст, ки ба эътибор гирифтани онӣ метавонанд ба вазӣ молиявӣ ва иқтисодии ӯумњури таъсири ӯалқунанда расонанд. Яқум, ин сохтори хориҷии иқтисодиёт (содироти ашёи хом), дуом, маблағҳои пулии интиқолшавандаи муӯольрони меғнати хориҷӣ ва сеом, сохтори дохилии иқтисодиёт ва ММД-и мамлакат мебошад.

Агар аз рӯи ду нуқтаи аввал иқтисодиёти мо, аллақай таъсири бевоситаи манфии бӯғронро, ба воситаи паст шудани нархҳои ӯағонӣ ба молҳои асосии содироти мамлакат – алюминий ва нахи пахта (ба 50% ва 40% мувофиқан) ва кам шудани ӯальми интиқоли маблағҳои пули муӯольрон дар моғҳои охир аз 15% то 35% ӯис карда бошад, таъсири нуқтаи сеом алӯол номуайян мебошад.

Ба ақидаи мо пастравии истеғсолоти саноатӣ, ки дар соли 2008-ум дар ӯумњури ӯой дошт, асосан на бӯғрони молиявии ӯағонӣ, балки ба бӯғрони энергетикии дохилӣ вобаста буд. Сухан оиди сохтори диверсификатсиянашудаи саноат, ки дар таркиби ММД 14% ташкил медиғад, дар шароити бӯғрони шадиди энергетикӣ кам шудани истеғсоли моли асосии ин сектор - алюминий, ки дар навбати худ моли асосии содироти ӯисоб меёбад, меравад. Ретсессия (таназул), ки дар соли 2009 иқтисодиёти ӯағониро дунболагирӣ мекунад, ба саноати мамлакати мо имконияти таърихии оғоз кардани диверсификатсияи сохтори иқтисодиёти ӯумњуриро ба самти зиёд намудани соғаҳои коркард, истихроль ва омодагӣ диданро ба марӯалаи ӯоннокшавӣ ва болоравии иқтисодиёти ӯағонӣ медиғад.

ӯамин тавр, сабақи зерини бӯғрони муосири ӯағонӣ барои иқтисодиёти хурди кушоди Љумњурии Тоҷикистон хеле муғиманд:

- яқум, барои камгардонии таъсири садамаҳои хориҷӣ (берунӣ) ба иқтисодиёт, диверсификатсияи сохтори иқтисодиёти миллӣ ва робитаҳои иқтисодии хориҷӣ зарур аст.

Archive of SID

INTERNATIONAL CONFERENCE ON

7, 8 OCTOBER 2009

INTELLECTUAL CAPITAL MANAGEMENT

ZANJAN SCIENCE AND TECHNOLOGY PARK - INSTITUTE FOR ADVANCED STUDIES IN BASIC SCIENCES (IASBS)

- дуюм, барои дар зери таъсири «њубобчањои молиявї» ќарор нагирифтан зарур аст, ки инкишофи фаъолонаи сектори воќеии иќтисодиёт таъмин карда шавад.